

20
DE ANI HUMANITAS

André Scrima (1925, Gheorghieni – 2000, București). Monah, membru al grupului de la Antim („Rugul Aprins“), arhimandrit al Patriarhatului ecumenic de la Constantinopol, reprezentant al Patriarhului ecumenic Athenagoras la Conciliul Vatican II, membru și organizator, din 1959, al comunității monastice de la Deir-el-Harf (Beirut, Liban). Studii, la București, de filozofie, matematică și teologie; între 1957 și 1959, e doctorand la Benares, India, cu o teză despre *The Ultimate, its Methodological and Epistemological Connotation According to Advaita-Vedanta*. Profesor de filozofie și de științe religioase la Universitatea dominicană Le Saulchoir, Paris (1966–1968), și la Universitatea franceză din Beirut (1968–1989). Membru fondator (1966) al Academiei Internaționale de Științe Religioase de la Bruxelles.

Scrieri: „L'avènement philocalique dans l'Orthodoxie roumaine“ (*Istina*, 1958, nr. 3–4, Paris), „Réflexions sur les rythmes et la fonction de la tradition athonite“ și „Les Roumains et le Mont Athos“ (în volumul *Le Millénaire du Mont Athos, 963–1963. Études et mélanges*, II, 1965, Chevetogne). În *Archivio di Filosofia*, diretto da Enrico Castelli. Istituto di Studi Filosofici, Roma: „Le mythe et l'épiphanie de l'indicible“ (1966), „Le Nom-Lieu de Dieu“ (1969), „L'infaillibilité: inscription conceptuelle et destinée eschatologique“ (1970). „The Hesychastic Tradition: an Orthodox-Christian Way of Contemplation“ (în volumul *Contemplation and Action in World Religions*. A Rothko Chapel Book, 1977–1978, Houston). În revista *Hermès*, Paris: „La tradition du père spirituel dans l'Église d'Orient“ (1966–1967) și „L'apophase et ses connotations selon la tradition spirituelle de l'Orient chrétien“ (1970). *Timpul rugului aprins. Maestrul spiritual în tradiția răsăriteană*, cu o prefață de Andrei Pleșu, Humanitas, București, 1996, *Comentariu la Evanghelia după Ioan*, Humanitas, București, 2003, *Teme ecumenice*, Humanitas, București, 2004, *Despre isihasm*, Humanitas, București, 2005, *Biserica liturgică*, Humanitas, București, 2005.

ANDRÉ
SCRIMA

Timpul
rugului
aprins

Maestrul spiritual
în tradiția răsăriteană

Prefață de
ANDREI PLEȘU

Volum îngrijit de
ANCA MANOLESCU

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Vlad Zografi
Concepție grafică: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Anca Drăghici
DTP: Emilia Ionașcu, Carmen Petrescu

Tipărit la „Monitorul Oficial” R.A.

© HUMANITAS, 1996, 2010

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
SCRIMA, ANDRÉ

Timpul rugului aprins: maestrul spiritual în tradiția răsăriteană /

André Scrima; pref.: Andrei Pleșu; ed.: Anca Manolescu. –
București: Humanitas, 2010

ISBN 978-973-50-2668-4

I. Pleșu, Andrei (pref.)

II. Manolescu, Anca (ed.)

281.9

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51

www.humanitas.ro

Comenzi Carte prin poștă: tel./fax 021/311 23 30

C.P.C.E. – CP 14, București

e-mail: cpp@humanitas.ro

www.libhumanitas.ro

Prefață

Pentru Floriana Avramescu, trecută la cele veșnice în 1992. Ea, cea dintâi, mi-a arătat drumul Antimului, ea, cea dintâi, a trebuit să mă ierte penru a nu-l fi parcurs niciodată până la capăt.

Când l-am întâlnit, în 1991, la Mănăstirea Sâmbăta, părintele Andrei Scrima mi s-a părut întruchiparea unei utopii. Citisem studiul său despre „Tradiția părintelui duhovnicesc în Biserica răsăriteană“ (apărut la Paris, în 1967), știam că el este acel „moine de l'Église orthodoxe de Roumanie“ pomenit de Jean Meyendorff – și de alții – în felurite note bibliografice și avem despre el, din auzite, o reprezentare nebuloasă, în care anecdoticul, legendarul și enigma conviețuiau deconcertant. Trebuie să spun, de la bun început, că întâlnirea „față către față“ n-a modificat substanțial această reprezentare. Omul căpăta, dintr-odată, mai multă materie, dar nu neapărat mai mult contur. Aveam dinainte un personaj greu de „sistematizat“, o fizionomie alcătuită din sclipiri evanescente, ca lacurile lui Monet. Cosmopolit și totuși român, călugăr și totuși om de lume, ortodox, dar cu o anumită aromă iezuită, Andrei

Scrima recită îndelung din Djalal ed-din Rûmi și din Rilke, din Emily Dickinson și Ion Barbu, din Upanișade și din Evanghelie. Se desfată de pitorescul unor rare și vechi cuvinte neaoșe, dar vorbește cu un cochet accent franțuzesc. Invocă astrofizica, genetica modernă sau topologia ca pe niște domenii la îndemână, fredonează cântece rusești și își încheie conversațiile telefonice cu o sintagmă arabă. Poate fi surprinzător de galant, atent la vestimentație, pieptănătură și bune maniere, dar poate fi și tăios, sarcastic, autoritar. Când inadecvat, când plin de *à propos*, când generos și discret, când capricios și de o abundentă auto-referențialitate, el are ceva de „copil minune“, de „premiant“ euforic, câștigător al tuturor „olimpiadelor“. Discursul său e imens răsplătitor, dar, simultan, născător de frustrare. Fraza e plină de intercalări nesfârșite și de volute baroce, așa încât revelația, „poanta“, divulgarea ideii vin târziu și te găsec, uneori, epuizat. Introducerile sunt ample, serpentine, capacitatea de a amâna enunțul lămuritor e, practic, infinită. Pe întreg parcursul său, această incomodă retorică e însoțită însă de o erudiție fermecătoare, de intuiții, rafinamente și voluptăți spirituale fără egal. Competența cărturărească e dublată, în chip neașteptat, de o sensibilitate existențială puțin obișnuită, de finețuri sufletești care merg de la simpla candoare până la sondajul amețitor în măruntaiele interlocutorului. Iată, pe scurt, portretul cuiva care poate stârni, rând pe rând sau de-a valma, admirația, curiozitatea, perplexitatea, iritarea și dragostea. Pentru un anumit „rigorism“ ortodox, un asemenea personaj e inevitabil „smintitor“. Nu întâmplător, „colegii“ îi pun în spate tot arsenalul de attribute cu care sunt obișnuți să întâmpine „diferența“, comporta-

mentul neconvențional. Toți admit, firește, că părintele Andrei e „foarte deștept“, ba, la o adică, chiar „genial“, dar se grăbesc să găsească, de îndată, fisuri relativizante: nu simte românește, e francmason, e „intelectual“, e occidentalizat, s-a dat cu catolicii (dacă nu cumva o fi pur și simplu ateu), e monden ș.a.m.d. Pentru că e inclasabil, omului i se confecționează o identitate incertă și deviată. Nu contest că avem de-a face cu o identitate paradoxală. Eu însumi îi resimt vagul, când constat că, uneori, spun, spontan, „domnule Scrima“, alteori „domnule profesor“, alteori „părinte“. Și e semnificativ că interlocutorul le acceptă pe toate, de la caz la caz, fără a se identifica, în fond, cu nici una. Până și balansul între „André“ și Andrei e ușor derutant: ca și cum între cetățeanul francez André Scrima și părintele Andrei ar exista o tensiune indicibilă, al cărei secret ne e refuzat.

Textul cărții care urmează va vorbi mai mult și mai potrivit despre identitatea adevărată a autorului ei decât o pot face zelul meu portretistic sau colportajul autohton. Voi inventaria, totuși, în beneficiul cititorului, câteva dintre temele, oarecum exterioare, ale vieții părintelui Scrima: nu pentru a depozita, arhivistic, contingențele unei biografii, ci pentru a lăsa să se vadă, dincolo de fapte, configurația unui destin.

Andrei Scrima s-a născut la 1 decembrie 1930, la Gheorghieni, din părinți macedoromâni. Familia sa, cu vechi tradiții, se stabilise în România de curând. Tatăl era politehnician, dar, totodată, poet declarat și publicat. Fire convivială, el n-a lăsat asupra fiului său o amprentă

I. ÎNTÂLNIRI ÎN JURUL
UNUI PELERIN STRĂIN

Scrisoarea Părintelui Ioan cel Străin¹

1. Slavă și mulțumire fie aduse Domnului, care, în această clipă chiar, ne vădește bunăvoința Sa.

1a. Pentru ca mintea și inimile voastre să fie întărite fără de șovăială întru unirea deplină cu Domnul,

1b. Și, pentru ca să nu se clatine credința voastră în căile dumnezeieștii Pronii, nici încrederea în „străinul“ pe care, nu fără de taină, l-ați aflat pe calea mântuirii sufletelor ce sunt ale Lui, vă voi arăta vouă, cu ajutorul Dumnezeului Celui Viu, doar amintindu-vă pe scurt câteva

---

1. Figura și prezența Părintelui Ioan cel Străin apar, firesc, adesea în rândurile ce urmează. Ele sunt însă evocate și situate mai în amănunt în partea a II-a a volumului (*Grupul de la Antim*), în secțiunea intitulată *Întâlnirea fondatoare*. Aici, ținem doar să precizăm că această scrisoare a fost adresată prietenilor săi cu puțin timp înainte de a fi ridicat din mijlocul lor, în toamna lui 1946. Ea asumă așadar, implicit, un caracter testamentar „deschis“, am spune, în dubla accepțiune a termenului: accesibil cunoașterii celui ce o dorește, orientat spre un viitor posibil.

El însuși, vorbind despre sine, trece dincolo de el însuși, acolo unde ar fi voit să-l întâlnească cei care, aproape de el, vor fi încercat câteodată – omenește licit și uneori fecund – momente de incomprehenșiune sau de șovăială.

semne și clipe răzlețe, atâta cât se poate strecura prin tâlcul scrisului.

1c. Mărturisesc cu tărie lucrarea Proniei care s-a împlinit și nu încetează să se împlinească în mine. Mărturisesc iarăși plinătatea milelor dumnezeiești care se revarsă asupra noastră și asupra acelor pe care Domnul încă îi va alege, pe căi nepătrunse și în chipuri atât de deosebite, drept unelte spre slava sfântului său Nume.

2a. Fericiți cei ce nu s-au îndoit de mine, nevrednicul vostru părinte și stareț,

2b. care mă găsesc printre voi ca un „străin trimis“.

2c. Într-adevăr, nu pentru că eu, făptură omenească cu însușirile și scăderile firii noastre, aș avea ceva deosebit, ci voia lui Dumnezeu, neasemuita voie a lui Dumnezeu. Ea este cea care m-a ales în ciuda nevredniciei mele; ea e cea care călăuzește pașii mei și odihnește peste mine, slujitorul Său.

2d.

α. Din chiar vremea tinereții mele, dulcea energie a Proniei a binevoit întru inima mea și, pe calea mântuirii mele, mi-a dăruit binecuvântarea purtătoare de har a Moștenirii.

β. M-a dăruit de asemenea cu un părinte duhovnicesc în care lucra harul, ce umplea viața sa.

γ. Iarăși, și mai ales, mi-a dat, de-a lungul întregii mele peregrinări, harul nemijlocit al duhului puterii și înțelepciunii.

2e. Despre toate acestea v-am vorbit prin cuvânt viu de mai multe ori și vă voi mai da fără îndoială și alte amănunte. Deoarece „multe vom grăi și nu vom ajunge la capăt, dar sfârșitul cuvintelor noastre este Domnul întru toate“, cum spune, ca pentru acestea, fiul lui Sirah în Cartea Înțelepciunii (43, 31). Și tot el adaugă atât de potrivit: „Preamărim-l, noi ce vom putea?“

2f.

α. În ciuda neputinței mele, pururi îi voi mulțumi deoarece, pe scara creșterii duhovnicești, El mi-a dezvăluit cu putere de atâtea ori adevărul și tăria harului său.

β. Dar, precum zice împăratul prooroc Solomon: „Înțelepciunea lui Dumnezeu este mai frumoasă decât soarele și decât orânduirea stelelor: dacă o pui alături de lumină, o întrece“ (Înțelepciunea, 7, 29).

γ. Or, puterea sa lucrează prin cei slabi și neștiutori. „Cât de măreț este Numele tău, Doamne“, zice psalmistul. „Prin gura nepricepuților, prin gura copiilor și a pruncilor care sug, ai săvârșit tu lauda și puterea ta“ (Psalmi 8, 2-3).

3a. Și astfel, Domnul m-a dăruit cu ceea ce se numește „Tradiția charismatică a Moștenirii duhovnicești“ și cu harul de a călăuzi sufletele oamenilor spre mântuire.

3b. Îndreptându-mi privirea înapoi pentru a cuprinde întinderea străbătută, eu, călătorul care de șaiszeci și patru de ani umblu prin această viață, recunosc că, de la început, Domnul s-a grăbit să verse în inima mea tânără flacăra de nebiruit a iubirii sale.

3c. Binecuvântează pe Domnul pentru că n-a întârziat să-mi umple viața lăuntrică și să o copleșească cu milele Sale negrăite. M-am smerit întru plinătatea acestor daruri care sunt mai presus de toate bunătățile pământești, daruri pe care lumea și mintea omenească nu le pot pătrunde.

3d. Binecuvântează pe Domnul pentru că, din anii mei cei dintâi, m-a purtat pe căile lui tainice până la izvoarele nesecate din care se revarsă cu îmbeșugare harul, izvoare pe care Părinții cei vechi le păzeau în sihăstrie, în munți și în unghere ascunse ochilor lumii.

3e. Da, Îl binecuvântează pe Domnul, care, din pragul vârstei bărbăției, a făcut să se topească la un loc, în încăperea inimii mele tinere, belșugul darurilor din care și acum trăiesc și mă înnoiesc, belșug pe care suferințele și trunchiatul drum al vieții mele nu l-au făcut totuși să se piardă, ci cu grijă și cu teamă l-am păstrat și am căutat să nu-l împrăzimesc. Dimpotrivă, cu duhovnicească îndrăzneală vorbind, pot mărturisi în chip neînșelat că și eu, smeritul și nevrednicul, darul cel adevărat al Proniei, dincolo de slăbiciunea mea, l-am împărtășit multora dintre cei ce cu sinceritate l-au căutat.

4. Da, El singur, Domnul, s-a împărtășit pe Sine întotdeauna tuturor acelor călători ai călătoriei noastre pământești, pe care i-a adus până la el pe căile înseși ale vieții de fiecare zi, pentru potolirea setei sufletelor lor.

5. Or, setea Duhului este fără de sațiu și nimic nu o poate covârși; iar cu cât harul lui se revarsă în ființă, cu atât mai mult aceasta crește și se împlinește.

Așa este, cu adevărat.

Mila lui Dumnezeu și harul Domnului nostru Iisus Hristos să fie cu voi cu toți. Amin!

Ioan, părintele cel străin

Lectura hermeneutică a scrisorii

Deschiderea cuvântului

Vom încerca să deslușim, aici și acum, în acest răstimp împărtășit, articularea proprie (semiologică, s-ar putea spune) a cuvântului părintelui Ioan; de asemenea, progresiunea lui internă, structurile fine pe care le poartă în sine. Aș propune pentru acest tip de cercetare reflexivă analogia cu spectroscopia stelară – acea metodă specifică de cunoaștere în astrofizică, bazată pe constatarea că analiza luminii ne restituie structura, realitatea, inaccesibilă altfel, a stelelor și a galaxiilor celor mai îndepărtate. Dăre, structuri fine aproape imperceptibile, dar în același timp revelante. A fost nevoie de timp până când ne-am dat seama că fiecare trăsătură din spectru revelează un element particular, o stare a elementelor (temperatura, de pildă) deci, până la urmă, o identitate, o prezență în componentele ei concrete. Vom încerca și noi să explicităm *structurile fine* ale cuvântului, *ritmul* lui – pentru că progresiunea îi este determinată de un foarte riguros ritm lăuntric – și, în sfârșit, *orizontul* pe care acest cuvânt îl dezvăluie și înspre care ne face semn să înaintăm.

Am putea privi acest comentariu într-o dublă ipostază: el ar fi, simultan, „cuvânt despre o venire“ și „venirea unui cuvânt“. „Cuvântul despre venire“ evocă o „coborâre“, generând o convergență, o configurare nouă de oameni, de stări și de realități care au fost trăite împreună cu părintele Ioan și au căpătat astfel un chip și o alcătuire; aici se înscriu bineînțeles și circumstanțele de timp, de loc, de viață ale celor care l-au întâlnit.

Cât despre celălalt versant, e una și aceeași realitate privită însă în trecerea sa lăuntrică spre cuvânt: spre structurarea și, eventual, spre rostirea continuă a mesajului (după cum ne apropiem de el sau îl trecem, îl transmitem mai departe). Textul operează o *intrare* – în sensul precis al termenului: scrisoarea părintelui Ioan „deschide“ un spațiu nou și îl locuiește, acum și aici; e un spațiu deosebit calitativ, sustras familiarității mentale caracteristice înțelegerii curente a lucrurilor. Să începem așadar să ascultăm, să cercetăm, să întrebăm acest cuvânt al părintelui Ioan.

Când l-am citit prima oară, și cu atât mai mult la lecturile ulterioare, mi s-a confirmat faptul – constatat și la alte texte similare – că asemenea cuvinte fundamentale sunt de fapt *metodologii*, în sensul prim: *met'hodos* („înaintare pe cale și împreună cu ea“). Nu aspectul discursiv primează, nu concatenarea conceptuală, nu expunerea sintactică a unei ideții, ci înscrierea, în cuvânt, a unui *traseu*. Dincolo de aspectul fonetic și de sensul logic, cuvintele alcătuiesc în textura lor o configurație de „trepte“, de *stationes* (*stationes in corde suo disposuit*, Psalmi 83,6), cum se spune în limbaj tehnic spiritual (*maqam* în arabă, *mahal* în ebraică). Se creează deci un fel de

Cuprins

Prefață (Andrei Pleșu)	5
Liminar	19
<i>I. Întâlniri în jurul unui pelerin străin . . . . .</i>	<i>21</i>
Scrisoarea Părintelui Ioan cel Străin	23
Lectura hermeneutică a scrisorii	28
<i>II. Timpul rugului aprins. Grupul de la Antim . . . . .</i>	<i>123</i>
„Înainte de...” sau „Dificultatea de a începe”	125
Antimul	128
Grupul	148
Întâlnirea fondatoare	174
Rugul aprins	180
<i>III. Maestru și discipol în Răsăritul creștin . . . . .</i>	<i>205</i>
Precizări asupra ilustrațiilor	235